

Norrländska eliter, naturresurser och Norrlandspolitik perioden 1850-2016

Lars Westin

Martin Eriksson

CERUM Working Paper Nr 95/2016

ISBN 978-91-7601-502-5 ISSN 1404-5362

CERUM Working Paper Nr 95/2016

ISBN 978-91-7601-502-5

ISSN 1404-5362

CERUM; Umeå universitet; 901 87 Umeå

Tel: 090-786 50 00

E-post: regional.science@cerum.umu.se

www.cerum.umu.se

SAMMANFATTNING

Denna studie analyserar hur frågan om fördelning och placering av räntan från de norrländska naturresurserna uppkommit, gestaltats och utvecklats av norrländska företrädare och i den nationella politiken gentemot Norrland under perioden 1850-2016. Utgångspunkten för analysen är att Norrlands utveckling under perioden följer ett mönster som visar stora likheter med vad andra naturresursrika regioner i världen upplevt. Samtidigt har det norrländska förloppet även präglats av unika aspekter relaterade till den svenska välfärdsstatens utveckling samt den svenska ekonomins position i internationell ekonomi under 1900-talet.

Inledningsvis visar vi hur Norrland från 1850 fram till omkring 1940 följde ett mönster för en naturresursrik region i enlighet med vad nordamerikanska ekonomisk-historiker som Douglass C. North och Harold A. Innis beskriver. Naturresursexporten expanderade kraftigt men produktionen kom till följd av regionens alltför svaga strukturer för finansiering och ägande att hamna under exogena aktörer. Genom arbetet med att attrahera investeringar till Norrland kom regionens politiska aktörer däremot att bli medvetna om hur politisk mobilisering och organisering kunde få nationalstatsnivån att tilldela Norrland olika offentliga resurser. Perioden från 1940 till 1990 kännetecknades sedan av en *rent-seeking*-strategi vars mål var att indirekt återföra delar av den "förlorade" naturresursräntan till Norrland genom agerande inom det politiska systemet. Norrlandskommitténs betänkande från 1949 satte dagordningen för denna strategi. Ett avgörande argument för en expansion av den statliga Norrlandspolitiken i storlek och omfattning från 1940-talet blev att regionen förtjänade kompensation för den naturresursränta som dittills ofta tillfallit exogena aktörer. Den politiska strategin, där naturresursräntan kopplas samman med offentliga utgifter, blev med tiden så dominerande att den nästan helt trängit undan alternativa utvecklingsstrategier. Det blir särskilt tydligt i vår analys av perioden efter 1990 då de dominerande regionala aktörerna inte förmådde förändra sitt agerande och målsättningar, trots att det fanns tydliga indikatorer på att den traditionella strategin borde ha ifrågasatts.

Den norrlandspolitik som utvecklats efter 1940 kan därigenom betraktas som en kompensation för oförmågan hos företagare och politiker i Norrlands eliter att uthålligt transformera förmögenheter baserade på resursräntor till nya och diversifierade verksamheter i starka urbana strukturer. Regionens politiska strategi har istället varit inriktad på att genom offentliga satsningar och transfereringar återföra räntan från naturresurserna till regionen med så begränsad påverkan på lokaliseringsmönstret som möjligt. Naturresursräntan har använts till att säkra väljarbasen för de politiska eliternas strukturer i allians med den naturresursintensiva basindustrins företrädare och ägare. Därmed har inte heller en förskjutning av fokus i Norrland, en strukturomvandling, från naturresursutvinning till en placering av räntan i urbant lokaliserade förädlade näringar varit aktuell. En starkare direkt regional och icke-politiskt bestämd kontroll av räntan t.ex. via ett decentraliserat ägande av aktier i naturresursnäringar och fastigheter har istället vanligen avvisats av de aktörer som formulerat regionens problem och agenda.

Nyckelord: ekonomisk historia, regionalekonomi, Norrland, regionalpolitik, naturresurser, regionala eliter

Innehållsförteckning

1	Inledning.....	5
2	Exportbasteorin - en analysram för relationer mellan naturresurser, regional ekonomi och utvecklingspolitik.....	8
3	Perioden 1850 till 1940 - Uppkomsten av regionens politiska strategi.....	11
4	Perioden 1940 till 1990 - Genombrott med en försåtlig guldålder.....	14
5	Perioden 1990 till 2016 - En region fast i sitt spår.....	21
6	Norrlandspolitik 1850 till 2016 - Sammanfattning och analys	28
7	REFERENSER.....	31

”...ifrågavarande eftersläpning
är historiskt betingad.”¹

1 INLEDNING

I norrländsk retorik har det ofta, som i ovanstående uttalande av Norrlandskommittén från 1949, hävdats att regionen behandlats orättvist och att dess naturresurser exploaterats av exogena aktörer (nationella eller internationella). Intressant nog har regionens företrädare då vanligen inte sökt och argumenterat för en explicit regionalt baserad, privat eller offentlig, äganderätt till naturresurserna. Istället för ett regionalt ägande eller andra former av endogen värdeskapande skulle regionen kompenseras för ”sin” export av naturresurser. Det skulle ske via allokering och omfördelning inom statsbudgeten med transfereringar, bidrag och investeringar. Mycket av den retoriken känns även igen från sextiotalets regionalpolitik. Vi hävdar dock här att den norrländska elitens politik relativt avkastningen från regionens naturresurser inte enbart omfattar efterkrigstidens regionalpolitik, utan gällt centrala områden inom det svenska nationsbyggets offentliga politik från 1900-talets början; såsom transport-, utbildnings-, hälso- och försvarspolitik. Den politiken fortsätter dessutom efter finanskrisen 1990, trots att förutsättningarna drastiskt ändrades.

Regionens företrädare såg kontrollen över utvinningen av Norrlands naturresurser som en kritisk *skattebas i bygget av centrala svenska strukturer* där Norrland betraktades som en växande del av ett allt starkare välfärdssverige. Den uppfattningen delades även av centrala delar av den statsbyggande makten i Svealand. Samtidigt sker nämligen redan från slutet av 1800-talet en relativ förskjutning av den svenska befolkningens tyngdpunkt från södra Sverige mot Svealand och Norrland. Ett faktum som påverkade makten och fördelningen av statliga resurser mellan regioner och sektorer i Sverige.

Under 1900-talets inledande hälft utkristalliserades därmed Norrlands nuvarande position i den nationella och internationella arbetsdelningen. Röntan från naturresurserna skulle, vid sidan om att bygga Sveriges centrala strukturer, förstärka regionen i dess roll som leverantör av varor från den naturresursbaserade ”basindustrins” jord-, malm- och skogstillgångar samt ge ett flöde av vattenkraftbaserad energi. I retoriken ingick även utveckling av en industri

---

¹ SOU 1949:1, s. 19.

med produkter baserade på förädling av råvarorna. Något som generiskt visat sig vara svårt för regionen att uppnå inom ramen för sin övergripande syn på utveckling. Den norrländska positionen kom att leva vidare under seklets andra hälft, trots att förutsättningarna drastiskt förändrades med naturresursnäringarnas snabba mekanisering i en omgivning av svaga städer. Till följd av det kom fokus däremot att förskjutas från arbeten inom naturresursnäringarna och en industriell förädling över mot offentliga arbetstillfällen.

Stadsutveckling och ägande fanns däremot inte med i den norrländska elitens position. En starkare direkt regional och icke-politiskt bestämd kontroll av räntan t.ex. via ett decentraliserat ägande av aktier i naturresursnäringar och fastigheter har istället vanligen avvisats av de som formulerat regionens problem och agenda. Därmed har inte heller en förskjutning av fokus i Norrland, en strukturomvandling, från naturresursutvinning till en placering av räntan i urbant lokaliserade förädlade näringar varit aktuell. Norrlandspolitiken har därmed huvudsakligen fokuserat på fördelningen av den del av naturresursräntan som kontrollerats av staten.

Den historiska forskningen om detaljerna i processen är dock ofullständig. Visserligen har en ekonomisk-historisk forskningsinriktning, representerad av Maurits Nyström, Nils-Gustav Lundgren och Lena Andersson-Skog, utifrån omfattande empiriska kartläggningar noterat att den norrländska utvecklingen visar stora likheter med politiskt agerande i naturresursrika regioner i Nordamerika.² De hypoteserna har dock vanligen ignorerats i övrig forskning om den norrländska utvecklingsdebatten. Frågan om norrlänningens och de norrländska eliternas relation till industriellt ägande, naturresursräntan och kapitalbildningen i regionen har därmed inte allsidigt behandlats i tidigare forskning om Norrland.³ Olika sätt att återföra räntan till den regionala ekonomin och de konsekvenser alternativa strategier haft för regionens utveckling har hittills inte behandlats tillfredsställande i vetenskaplig eller offentlig debatt. Detta på bekostnad av fakta, lokaliserings- och tillväxtteoretiska analyser samt strukturkritiska perspektiv.

Mot den bakgrunden är syftet i denna studie att analysera hur frågan om fördelning och placering av räntan från de norrländska naturresurserna uppkommit, gestaltats och utvecklats av norrländska företrädare och i den nationella politiken gentemot Norrland

---

² Lundgren (1979); Lundgren (1984); Nyström (1982), Andersson-Skog (2001,a); Andersson-Skog (2001,b).

³ Eriksson (2010); Westin & Olsson Spjut (2009).

under perioden 1850-2016. Vi följer därmed upp tidigare ekonomisk-historisk forskning och visar att Norrlands utveckling under perioden följer ett mönster som visar stora likheter med vad andra naturresursrika regioner i världen upplevt. Samtidigt har det norrländska förloppet även präglats av unika aspekter relaterade till den svenska välfärdsstatens utveckling samt den svenska ekonomins position i internationell ekonomi under 1900-talet. Norrlands regionala aktörer är i det sammanhanget ofta representanter i regionen för nationalstaten som riksdagsledamöter och länshövdingar, samtidigt som de företräder en norrländsk befolkning som (återigen) riksdagsledamöter, är aktörer från offentlig sektor inom regionens landsting och kommuner samt dessutom har en roll som aktörer inom nationella politiska partier med olika grad av regional/lokal förankring. De norrländska eliternas norrlandspolitik har på så sätt vuxit fram i interaktion med eliter på den nationella nivån där aktörer som regering, riksdag och myndigheter även kommit att tillämpat ett specifikt naturresursfokuserat Norrlandsperspektiv. Någon norrländsk urban industriell elit tar därmed aldrig plats på den regionala arenan.

Vår analys bygger i grunden på tidigare transporthistorisk forskning som kartlagt norrländska intressegruppers agerande inom infrastrukturpolitiken.⁴ Vårt bidrag är att visa hur norrländska företrädare agerat med den gemensamma utgångspunkten att *Norrlands utveckling i stort varit helt unik*, och att tillväxtrelaterade problem huvudsakligen orsakats av historiska externa förlopp och aktörer, snarare än endogena faktorer kopplade till en formulerad vision och förd politik. Något som i sin tur påverkat den nationella politik som förts relativt regionen. Med ett långt historiskt perspektiv kan vi visa vilken politisk och strategisk kontinuitet detta förhållningssätt till räntan från de norrländska naturresurserna skapat. Inte ens den svenska finansiella krisen kring 1990 och Sovjetunionens samtidiga upplösning, vilket ledde till en omfattande omprövning av alla grundläggande element inom svensk politik och samhällsliv, förändrade spelplanen för Norrlandspolitiken. Politiken fortsatte trots att regionens i grunden svaga position inom nationalstaten och i den globala ekonomin blev alltmer exponerad.

I uppsatsens fortsättning diskuterar vi nedan inledningsvis vår analysram för relationen mellan naturresurser och politiskt agerande. Därefter följer i huvudsak en kronologisk undersökning av utvecklingen mellan 1850-2016. Perioden inleds med ett agrart Norrland

---

⁴ Andersson-Skog (2001); Eriksson (2009); Andersson (2004).

som går in i en snabb industrialisering i en för-sovjetisk omvärld och slutar med ett Norrland i en ifrågasatt svensk välfärdsstat, i ett högmekaniseraat tjänsteorienterat samhälle och en post-sovjetisk kontext. Detta långa perspektiv ligger sedan till grund för vår sammanfattande analys i det avslutande stycket. Vår geografiska definition av Norrland omfattar här de fem län som uppstod efter 1810 års gränsjusteringar: Gävleborg, Jämtland, Västernorrland, Västerbotten och Norrbotten.

När det gäller källmaterialet och övrigt underlag för studien, utgör de en syntes av den omfattande forskning om Norrland som författarna genomfört inom ramen för tre större forskningsprojekt. Det första projektet var ett ekonomisk-historiskt program som fokuserat på politisk ekonomi och policyanalys på basis av empiriska studier av relationen mellan staten och norrländska intressegrupper.⁵ Det andra projektet är ett svensk-japanskt forskningssamarbete, där i första hand regionalekonomer och ekonomisk-geografer studerar olika aspekter av glest befolkade regioner.⁶ Det tredje projektet var ett policyorienterat försök att bygga upp en regional analysenhet i en norrländsk regionkommun.⁷ Föreliggande studie bygger således på ett medvetet begränsat urval ur ett mycket stort material bestående av tidigare forskning, offentligt primärmaterial, statstryck samt material utgivet av norrländska intressegrupper.

2 EXPORTBASTEORIN - EN ANALYSRAM FÖR RELATIONER MELLAN NATURRESURSER, REGIONAL EKONOMI OCH UTVECKLINGSPOLITIK

Avkastningen från naturresurser kan kanaliseras in i och förädlas i den naturresursrika ekonomin självt. Räntan skapar tillväxt via endogent sparande, mäklade agenter och strukturförskjutande investeringar, mot de tillgångar som ger växande inkomster. I arbetet med sin ”exportbasteori” konstaterade däremot den amerikanske ekonomisk-historikern Douglass C. North att det i praktiken kan vara, och även ofta varit, problematiskt för naturresursrika regioner att skapa en institutionell struktur som främjar sådan dynamik.⁸

---

⁵ Eriksson (2009); Eriksson & Pettersson (2012).

⁶ Westin (2006); Westin (2008).

⁷ Eriksson (2010); Westin & Olsson Spjut (2009); Eriksson (2011); Westin & Sörensson (2006); Olsson Spjut (2010). Se även Westin (2015).

⁸ North (1955), s. 255.

I Norths exportbasteori kommer impulsen till utveckling från extern efterfrågan på någon eller några regionalt producerade varor. I regioner med absoluta eller komparativa fördelar inom naturresursrik produktion har dess export ofta inledningsvis varit av stapelkaraktär, exempelvis tjära, timmer, malm eller fisk. Enligt North är en sådan regions fortsatta mognad och utveckling beroende av i vilken utsträckning det uppstår en resursöverföring från naturresurssektorn till regionens övriga ekonomi. Här får det endogena sparandet en avgörande betydelse för hur de fortsatta investeringarna i regionen utvecklas. Lika väl som att det uppstår positiva endogena länknings effekter i regionen, där kapital kanaliseras från naturresurssektorn till en regional hemmamarknad för varor och tjänster, kan denna injektion ta andra riktningar. I det senare fallet länkas kapitalflödena framförallt ut ur regionen medan de endogena investeringarna främst upprätthåller investeringar för fortsatt produktion i den naturresursbaserade exportsektorn. Om ägandet av naturresurserna och den förädlade produktionen dessutom kontrolleras av aktörer utanför regionen, kommer avkastningen från naturresurserna med stor sannolikhet att hamna hos dessa. Resultatet blir därmed ofta att den naturresursproducerande regionen låses in i sin roll som råvaruproducent och stagnerar i sin utveckling.⁹

Norths forskning om exportintensiva ekonomier länkade in i den kanadensiske ekonomisk-historikern Harold A. Innis' tidigare studier av de kanadensiska exportnäringarna. Innis framhöll betydelsen av transportsystemen, då framförallt kanaler och järnvägar, för Kanadas export av stapelvarorna timmer och järnmalm. Men även Innis betonade de ekonomiska risker ett starkt fokus på naturresurser innebär. Nya transportinvesteringar tenderar att koncentreras till existerande länkar byggda för utvinningen av naturresursen. Intressen knutna till stapelvaror kom därmed att gynnas ytterligare.¹⁰ Regionens ekonomi riskerade att fastna i ett "stigberoende", ett beroende som senare även kom att benämnas "stapelfällan". För regioner som gått i "fällan" blev det svårt att öka förädlingsgraden och ekonomins diversitet.¹¹ Beroendet av stapelvaruproduktion gjorde även regionen ensidig och sårbar för olika störningar på världsmarknaden.¹² Exportmarknadens instabilitet kunde försätta regionala kapitalägare på obestånd. Kontrollen över tillgångar och kapital riskerade därmed att överföras till andra regioner. Alternativt började lokala kapitalägare sprida sina

---

⁹ North (1966), s. 3ff; North (1955), s. 255f.

¹⁰ Innis (1923).

¹¹ Begreppet stapelfälla, *staple trap*, myntades dock inte av Innis, utan senare av ekonomisk-historikern Mel Watkins i arbetet Watkins (1963) som kan betraktas som en fristående fortsättning på Innis' analys.

¹² Innis (1970).

investeringar på fler regioner när de ville reducera risken i den egna ”lokala och naturresurstunga” portföljen.

En näraliggande ansats till det som ibland benämns ”naturresursernas förbannelse” framhåller andra problem för naturresursrika regioner och länder. Förutom att naturresursröntan tenderar att attrahera extrema situationer som krig, korruption och politisk instabilitet betonar forskningen det speciella politiska klimat som ofta uppstått i naturresursrika länder eller regioner. Ledande eliter inom företagande, politik och offentlig verksamhet får i de resursrika ekonomierna starka incitament till *rent-seeking*, det vill säga de lägger tid och resurser på att öka sin andel av resursröntan istället för att för ekonomin diversifierande innovationer.¹³ En annan, relaterad aspekt av *rent-seeking* har uppmärksamats av nationalekonomen Anne O. Krueger. Enligt Krueger tenderar den räntemaximerande aktören med tiden att etablera djup kompetens om det politiska spelets regler och maktförhållanden. Även om den räntemaximerande aktören misslyckas när förutsättningarna försämras, tenderar denne därför ändå att fortsätta att exploatera sin komparativa fördel relativt andra industriellt orienterade aktörer, med nya försök att nå kontroll över resursröntan.¹⁴ Överfört till ett rumsligt perspektiv kan sådana strategier få stora konsekvenser för en regions förmåga att förnya sig. Om aktörerna i en region fastnar i en *rent-seeking*-strategi, tränger detta beteende i allmänhet undan alternativa idéer, aktörer och planer. De dominerande politiska aktörernas mentalitet och agerande är genomsyrade av deras positioner i förhållande till den arena där röntan fördelas.

I det följande operationaliserar vi analysramen i en tredelad stadiuppdelning. Inledningsvis visar vi hur Norrland från 1850 fram till omkring 1940 följde ett mönster för en naturresursrik region i linje med vad North och Innis beskriver. Naturresursexporten expanderade kraftigt men produktionen kom till följd av regionens alltför svaga strukturer för finansiering och ägande att hamna under exogena aktörer. Flera investeringar brast även i initial räntabilitet. Delar av regionens naturresurssektor utplånades följaktligen under mellankrigstidens kriser. Genom arbetet med att attrahera investeringar till Norrland kom regionens politiska aktörer däremot att bli medvetna om hur politisk mobilisering och organisering kunde få nationalstatsnivån att tilldela Norrland olika offentliga resurser.

---

¹³ Auty (2001); Sachs & Warner (1995); Gylfason (2001).

¹⁴ Krueger (1974).

I nästkommande avsnitt om perioden från 1940 till 1990 beskrivs därför hur den *rent-seeking*-strategi vars mål var att indirekt återföra delar av den ”förlorade” naturresursrättan till Norrland, genom agerande inom det politiska systemet, växte fram. Ett avgörande argument för en expansion av den statliga Norrlandspolitiken i storlek och omfattning från 1940-talet blev att regionen förtjänade kompensation för den naturresursrättan som därtills ofta tillfallit exogena aktörer.

Den politiska strategin, där naturresursrättan kopplas samman med offentliga utgifter, blev med tiden så dominerande att den nästan helt trängt undan alternativa utvecklingsstrategier. Det blir särskilt tydligt i vår avslutande analys, innan vår sammanfattning av studien, av perioden efter 1990 då de dominerande regionala aktörerna inte förmådde förändra sitt agerande och målsättningar, trots att det fanns tydliga indikatorer på att den traditionella strategin borde ha ifrågasatts.

3 PERIODEN 1850 TILL 1940 - UPPKOMSTEN AV REGIONENS POLITISKA STRATEGI

Grunden för Norrlands utveckling efter 1850 var en växande internationell efterfrågan på sågade trävaror. Företagandet längs Norrlandskusten fick ett uppsving som spreds norrut och inåt, framför allt när även efterfrågan på mineraler ökade. Stora förmögenheter byggdes upp men riskerna var betydande och företagen gick mycket olika öden till mötes.¹⁵

Kort efter den dynamiska perioden fram till 1875 stagnerade sågverksindustrin.¹⁶ En grupp ägare, i första hand baserade i Gävleborg och Västernorrland, sålde sina företag eller drog sig tillbaka från industriell verksamhet med betydande förmögenheter. Företagshistorikern Jan Glete beskriver hur driften av sågverken blev rutinmässig efter 1875. De centrala flottningslederna var utbyggda samtidigt som råvaru- och exportmarknaderna var inarbetade. Ledarskapet fokuserades på löpande problem. Företagen levde på ackumulerat kapital och upparbetade förbindelser.¹⁷

Senare förlorade en annan grupp sågverksföretagare sina tillgångar. Under ”den stora sågverksdöden” på 1920- och 30-talen lades drygt hälften av de norrländska sågverken ned.

---

¹⁵ Glete (1994), s. 65f.

¹⁶ Henning, Enflo & Andersson (2011), s. 543f.

¹⁷ Glete (1987), s. 170.

Då berördes företag i övre Norrland i större utsträckning än i Gävleborg och Västernorrland. En orsak var att ägandet i Norrbotten och norra Västerbotten inte kontrollerades av kapitalstarka och regionalt förankrade företagsledare. Den relativt svaga företagsstrukturen medförde en avsevärd sårbarhet för mellankrigstidens prissvängningar, något som manifesterades i konkursen år 1925 för Ytterstfors-Munksund vid Piteå. Sveriges dittills största företagskonkurs.¹⁸

En tredje grupp av företagare fortsatte dock att driva norrländsk skogsindustri, bland annat ett antal familjeägda skogsföretag. De saknade däremot resurser att genomföra de investeringar i ny teknik som krävdes för att vara internationellt konkurrenskraftiga. Även om de tog sig igenom mellankrigstiden, kom de att förbli marginella och sårbara aktörer i förhållande till det övriga svenska näringslivet och dess finansiella system.¹⁹

Som konsekvens av detta hamnade den absoluta majoriteten av ägandet inom pappers- och massaindustrin utanför Norrland. Företagens investeringar finansierades även ofta genom affärsbanker utanför Norrland eller via svenska fondbörsen.²⁰ Kapitalmarknaden i Norrland var begränsad och hämmades av regionens svaga urbana struktur, där exempelvis befolkningstillväxten i regionens största stad Sundsvall började avta redan kring sekelskiftet. Som en konsekvens av detta omstrukturerades även regionens kapitalmarknad. Två av norra Sveriges största affärsbanker, Bankaktiebolaget Norra Sverige och Norrlandsbanken, fusionerades med Stockholms handelsbank åren 1914-1917.²¹ Även ägandet av de norrländska försäkringsbolagen hamnade utanför regionen. Inledningsvis förvärvade Skandia Lifförsäkringsaktiebolaget Norrland år 1897.²² Därefter förvärvade Thule år 1929 Brandförsäkringsaktiebolaget Norrland.²³

Underskottet på regionalt ägande i Norrland ökade därmed så snabbt och kom att gälla så stora värden att möjligheten att fylla det med regionalt kapital var begränsade. Istället kom

---

¹⁸ Glete (1987), s. 168; Dyverfeldt (1974).

¹⁹ Holmström (1988), s. 24f. Mo och Domsjö AB förblev emellertid ett undantag i detta sammanhang. Företaget var ett av Norrlands ledande skogsföretag och ägarna, familjen Kempe, blev förmögna genom sågverksrörelsen. Redan 1890 diversifierade man verksamheten till massa, papper och papp. Samtidigt behöll familjen ägandet och företaget fick en allt starkare norrländsk anknytning. Genom aktiedonationer grundade familjen Kempe flera allmännyttiga stiftelser där röntan från naturresurserna kanaliserades in i det omgivande samhället.

²⁰ Glete (1987), s. 181ff.

²¹ Hildebrand (1971), ss. 99-121.

²² Centrum för Näringslivshistoria, "Historien om Skandia".

²³ Centrum för Näringslivshistoria, "Historien om Skandia".

denna del av det norrländska näringslivet att kontrolleras av svenska storföretag och deras banker. I nedre Norrlands och Dalarnas skogsindustri byggde familjen Wallenberg upp ägarpositioner, som sammanfördes till Stora Kopparberg.²⁴ I mellersta och övre Norrland stärkte Svenska Handelsbanken sin position i samband med Kreuger och Tolls konkurs 1932, genom att överta Skandinaviska Cellulosa Aktiebolaget (SCA), ett holdingbolag för ett antal skogsindustrier.²⁵

Även expansionen inom gruvindustrin kom att ledas av exogena aktörer med begränsat regionalt ägande. Ivar Kreuger tog under 1920-talet med hjälp av amerikansk finansiering kontroll över Bolidenfälten i Västerbotten. Efter konkursen 1932 togs Kreugers tillgångar över av Skandinaviska kreditbanken.²⁶ Tillgångarna i de norrbottniska malmfälten reglerades genom 1907 års malmavtal mellan staten och Grängesbolaget. Dessa aktörer bildade bolaget Loussavaara-Kiirunavaara AB (LKAB) för att exploatera malmen. Genom att LKAB ägdes till hälften av staten och till hälften av Grängesbolaget innebar avtalet att staten tillerkändes hälften av Sveriges två största järnmalmfyndigheter: Loussavaara-Kiirunavaara och Gällivare malmfält. Beslutet innebar att Sverige behöll kontrollen över malmen och att staten kunde få inkomster från exporten. Samtidigt garanterades framtida malmleveranser till de mellansvenska brukena.²⁷ År 1957 tog staten över Grängesbolagets andel och LKAB blev helstatligt.

Den ekonomiska utvecklingen men även den strukturella omvandlingen var således snabb i Norrland under perioden 1850-1940. Perioden innebar samtidigt att regionens ledande företagare förlorade den avgörande kontrollen över avkastningen från naturresurserna. Det är mot denna bakgrund som regionens moderna politiska mobilisering växer fram. Som nämnts hade denna mobilisering delvis sitt ursprung i de intressegrupper som bildades för att åstadkomma infrastrukturinvesteringar för den naturresursbaserade industrin (här blir alltså likheten mellan Norrland och de förlopp Innis och North beskrivit märkbar). Det var järnvägsprojekt som Norra stambanan, Inlandsbanan, Malmbanan och Ostkustbanan, järnvägar avsedda för skogs- och malmrelaterad industri.²⁸

---

²⁴ Glete (1994), s. 66f.

²⁵ Utterström (1979), s. 40f.

²⁶ Bergquist (2007), s. 52.

²⁷ Jonsson (1969).

²⁸ Andersson (2004); Oredsson (1969); Jonsson (1969); Viklund (2012).

Även vattenkraftverk berördes då betydande resurser ägnades åt att försöka utveckla energiintensiv förädling av Norrbottenmalmen kring vattenkraftverket vid Porjus under 1900-talets första decennier.²⁹ Under 1930-talet intensifierades även utbyggnaden av vattenkraft i andra Norrlandsälvar. Projekten innebar att betydande kapital satsades i investeringar i vattenkraftverk och överföringsledningar. Men även om lokala aktörer hade förhoppningar på att utveckla förädlingsindustrier baserade på en fördel från närheten till energin, uteblev dessa kopplingar.³⁰ Projekten genomfördes istället av och för staten eller genom industriföretag finansierade och ägda utanför Norrland.³¹

De intressegrupper som bildades för att realisera sådana projekt bestod ofta av såväl offentliga som privata norrländska aktörer. En kategori var riksdagsledamöter och ministrar från regionen. En annan kategori var aktörer från kommuner, länsstyrelser och landsting. En tredje kategori var företag inom norrländsk exportindustri.³² Under efterkrigstiden skulle dessa aktörer återkomma på den politiska arenan, men med bredare målsättningar än tidigare.

4 PERIODEN 1940 TILL 1990 - GENOMBROTT MED EN FÖRSÄTLIG GULDÅLDER

Det faktum att avgörande delar av resursrättan inte kontrollerades av aktörer inom regionen identifierades även som ett grundläggande problem under 1940-talet. Norrlandskommittén, en statlig utredning som dominerades av norrländska riksdagsledamöter, tillsattes 1944. Den lade 1949 fram ett arbete som skulle dominera den efterföljande periodens Norrlandsdebatt, och faktiskt fortfarande påverkar debatten.

Behovet av en specifik norrländsk utvecklingspolitik motiverades med att Norrland till följd av den historiska utvecklingen sedan 1850, med ett gradvist minskat regionalt ägande, var på väg att utvecklas till en råvaruproducerande koloni. Det ansågs därför viktigt att Norrland inte blev ett exploateringsobjekt som nyttjades till att täcka övriga landets brist på arbetskraft och energi eller att regionen främst bidrog till att förkovra landets ekonomi

---

²⁹ Hansson (1994).

³⁰ Hjulström (1940).

³¹ Fridlund (1999), s. 219; Vedung (2001), s. 52f.

³² Andersson 2004; Andersson-Skog 2001.

genom export av skogs- och malmprodukter, när detta följdes av en utarmning av Norrlands tillgångar.³³

Norrlandskommitténs analys var i det avseende således i mångt och mycket riktig. Men slutsatserna var mer vaga, detaljfokuserade och ofta paradoxala. Den förordade nämligen inte att regionen skulle utveckla (ges) kontrollen över sina tillgångar genom uppköp av aktier, regionalisering av statligt ägande eller andra finansiella lösningar för stärkt ägande och en förnyad kapitalbildning i Norrland. Inte heller gavs prioritet åt en utveckling av regionens fastighetsmarknader, finansiella centra och urbana strukturer. Den konstaterade istället att *"Om en centralort finnes i Norrland, skulle av allt att döma en del av den folkström, som nu drages söderut, istället ledas till den norrländska centralorten"*.³⁴ Därefter konstaterades att *"kommittén för sin del icke ansett sig böra taga upp föreliggande spörsmål till närmare övervägande"*.³⁵ I förslagen fokuserade Norrlandskommittén istället på behovet av en viss förtätning av de mest glesa delarna av Norrland med förbehållet att skogsbrukets behov av arbetskraft beaktades.³⁶

Huvudintresset riktades istället mot en fortsatt expansion inom Norrlands naturresursbaserade industri med stöd av bland annat förbättrade transportmöjligheter, energiförsörjning, yrkesutbildning och kommunala skattesänkningar.³⁷ För att motivera överföringar via statens budget till regionen utarbetades även argumentet att Norrland skulle kompenseras med statliga medel i utbyte mot de skatte- och andra inkomster naturresursexporten gav nationen. Medel som skulle ersätta den avkastning som alternativt kunde stannat i regionen, givet att en endogen kapitalbildning initierats.³⁸ Norrlandskommittén verkade således inte anse det som troligt att en sådan kapitalbildning skulle kunna uppstå inom en nära framtid. Norrlands tidigare historia motsade i och för sig inte den slutsatsen. Men det är samtidigt förvånande att inte detta marknadsmisslyckande utsätts för analys och diskussion av policyåtgärder.

---

³³ SOU 1949:1, s. 30.

³⁴ SOU 1949:1, s. 45.

³⁵ SOU 1949:1, s. 45.

³⁶ SOU 1949:1, s. 44.

³⁷ SOU 1949:1, s. 223.

³⁸ SOU 1949:1, s. 48; Westin (2006).

I praktiken innebar utredningens fokus på detaljer och kostnadssänkningar för naturresursindustrin att positionen för den del av Norrlands näringsliv som verkade vid sidan av naturresurssektorn försvagades. Inget av de ledande företagen inom de konsumtions- och tjänstebranscher som växte fram under 1950-talet utvecklades eller ägdes av norrlänningar.³⁹ Istället etablerade de redistribuerande handelskedjorna sig ofta i Sundsvall, som en representationsort för norra Sverige. År 1963 var Sundsvall den största staden i Norrland och den fjärde viktigaste representationsorten i Sverige (före låg endast de tre storstäderna).⁴⁰ Staden växte under femtiotalet åter snabbare efter en svacka från trettiotalskrisen. Från den regionala eliten kom det däremot ingen märkbar reaktion på att näringslivet i Sundsvall, oavsett om det rörde sig om finans och försäkring eller nya och expanderande sektorer, degraderades till regionala filialer. Något som innebar att makt och ägande fortsatte att konsolideras bland aktörer utanför Norrland. Långt senare, under slutet av sextiotalet, fördes däremot en sådan debatt. LKAB:s flytt av huvudkontoret till Stockholm och hastiga återflytt till Kiruna efter två år är ett exempel på den diskussionen.

Det verkar ha uppstått en konsensus bland regionens aktörer, oavsett klass, ideologi eller partitillhörighet, om att fortsätta den väg Norrlandskommittén föreslagit. Kommitténs betoning av skatteöverföring på ett övergripande plan, i övrigt vaga samlande policy och engagemang i olika detaljförhållanden bidrog givetvis till detta. En konsekvens blev däremot att aktörer i regionen som kommuner och landsting började strida om samma utvecklingsmedel. Sålunda fick traditionella kulturgränser i norra Sverige mellan exempelvis Umeå och Skellefteå eller Sundsvall och Östersund markanta materiella uttryck där existerande misstro i vissa fall fördjupades och förbittrades. Regionen kunde inte kraftsamla gentemot den nationella arenan annat än på ett principiellt plan.

Intressegruppen ”Norrlandsförbundet” bildades 1952 och ”Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen” där bland annat landshövdingarna och representanter från landstingen ingick bildades 1951. De följde upp Norrlandskommitténs retorik i det att man enades om att motverka vad man upplevde som kolonisering och exploatering från nationalstaten. Det gemensamma målet var att systematiskt öka de statliga medel som överfördes till Norrland. Norrlandsförbundet gav 1963 ut ett häfte med titeln *Norrlands*

---

³⁹ Sandberg (2014,a); Sandberg (2014,b).

⁴⁰ Bäcklund (1997), s. 99.

framtid – avfolkning eller utveckling? där efterkrigstidens norrländska politiska krav sammanfattades på följande kompromisslösa sätt:

Vad det hela tiden är fråga om är krav på samhället att lämna sitt bidrag till strävandena att sörja för en sådan utveckling av norrländskt näringsliv, att full sysselsättning skall kunna upprätthållas också i Norrland utan att en mer eller mindre frivillig avfolkning skall behöva tillgripas som en från både mänsklig och samhällelig synpunkt betänklilig nödlösning.⁴¹

På detta sätt kopplades under sextiotalet naturresursexporten inte bara samman med infrastrukturinvesteringar och förslag om en aktiv näringspolitik utan även med den offentliga sektorns och välfärdsstatens expansion i bred bemärkelse i regionen.⁴² Mekaniseringen inom jord- och skogsbruket, bland annat införandet av traktorer och motorsågar, medförde att efterfrågan på arbetskraft inom de sektorerna minskade kraftigt.⁴³ Regionens svaga förädlade industri och privata tjänstesektor i de små städerna kunde inte kompensera för detta. Men istället för att fokusera på de privata stadsnäringarnas tillväxt kom den offentliga sektorn i Norrland att expandera kraftigt under efterkrigstiden.

Den expansionen omfattade inte enbart den generella välfärdsstatens utbyggnad via utbildning på olika nivåer, äldreomsorg och sjuk- och hälsovård. Även kalla kriget, med Sovjetunionen som primärt hot, motiverade satsningar på försvaret av Norrland. Från mitten av 1950-talet sker ett omfattande offentligt resursflöde till regionen, bl.a. med befästningen av ”Kalixlinjen” mellan Torne och Kalix älvar, försvarslinjen vid den finska gränsen. Den norrländska naturresursekonomin, med sina gruvor, energiproduktion och skogsindustri, hade visat sig vara intressant för många länder under andra världskriget och var en viktig del av en nationell ”alliansfri” ekonomisk struktur som skulle skyddas militärt. Det gav givetvis argument för att hålla en så stor del av regionen som möjligt befolkad. En koncentration av befolkningen till några städer var knappast i linje med detta.

---

⁴¹ Gillberg (1963), s. 59f.

⁴² För en översikt av denna process, se ”Protokoll fört vid sammanträde med Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen fredagen den 16 oktober 1959 på Riksdagshuset i Stockholm, bilaga 1”, Samarbetsdelegationen för de fyra nordligaste länen arkiv, volym 1, Landsarkivet i Härnösand.

⁴³ Lundgren (2011).

I 1950-talets svenska tillväxtorienterade näringspolitik var däremot den explicita regionalpolitiken inledningsvis en marginalföreteelse.⁴⁴ Frågan om statliga insatser för att påverka lokaliseringen av boende aktualiserades visserligen redan 1947 med utredningen om dyrortsgrupperingen. Fram till 1959 fungerade även byggnadsregleringen som ett medel för att dämpa storstädernas expansion. Det lokaliseringpolitiska beslut som fattades 1952 innebar inga direkta åtgärder utan begränsades till upplysning och rådgivning till enskilda företag.⁴⁵ Viss sådan rådgivning hade även förekommit sedan krigsslutet via arbetsmarknadsstyrelsen (AMS).

År 1964 fattades emellertid ett nytt lokaliseringpolitiskt beslut. Beslutet betraktas som ursprunget till svensk regionalpolitik och innebar ett trendbrott inom flera områden. Ett huvudområde var statliga bidrag och lån till investeringar i industriföretag lokaliserade inom ”norra stödområdet”.⁴⁶ Beslutet innebar att den norrländska industrin kunde få betydande kapitaltillskott via statsbudgeten. I praktiken kunde stora delar av företagets kostnader subventioneras: arbetskraft, lokaler och transporter.⁴⁷ Genom det regionalpolitiska beslutet hade barriären för en mer expansiv Norrlandspolitik definitivt rivits. Det innebar att de argument Norrlandskommittén utarbetade slutligen accepterades på nationell nivå.

En indikation på detta är att frågan om Norrlands framtid diskuterades utifrån den nya regionalpolitiken i Riksradios programserie *Frågetecken i Norr*, vilken sändes i 12 avsnitt under våren 1963.⁴⁸ Däremot fick den kritiska vetenskapliga debatten i samband med förarbetet till 1964 års lokaliseringpolitiska beslut inte några policyimplikationer, trots att bidragen var ambitiösa och författades av kvalificerade forskare. Exempelvis utgavs år 1964 en debattbok med titeln *Norrländska framtidsperspektiv* under ledning av Sundsvallsbankens VD, Jan Wallander. Wallander var även docent i nationalekonomi. Debattboken behandlade olika perspektiv på ekonomi och befolkning i Norrland och innehöll bidrag från ett antal svenska nationalekonomer, exempelvis Erik Dahmén, Odd Gulbrandsen och Lars Kritz.⁴⁹ I boken framhöll exempelvis Gulbrandsen (tillsammans med geografen Esse Lövgren) att ”det hastar” med skapandet av ett storstadsalternativ i

---

⁴⁴ Johansson (1991), s. 92.

⁴⁵ Kungl. Maj:ts proposition nr 127/1952.

⁴⁶ Norra stödområdet bestod av de fyra nordligaste länen samt Hälsingland, norra delen av Kopparbergs län, nordvästra Värmland, Dalsland och norra Bohuslän.

⁴⁷ Kungl. Maj:ts proposition nr 185/1964.

⁴⁸ Studiematerialet till denna programserie redovisades i en skrift av producenten i Söderlind (1963).

⁴⁹ Albinsson m fl (1964).

Norrland.⁵⁰ Vidare belystes de norrländska transportfrågorna i en avhandling av kulturgeografen Gunnar Törnqvist.⁵¹ De regionalpolitiska förslagen debatterades även vid en sammankomst i Nationalekonomiska föreningen. Här argumenterade generaldirektören för AMS Bertil Olsson att satsningarna skulle begränsas till s.k. A-orter, det vill säga orter med minst 30 000 invånare, stora nog för att härbärgera ett gymnasium.⁵²

De nya regionalpolitiska företagsstöden kompletterades med omfattande direktinvesteringar i de företag staten redan ägde i Norrland. Exempelvis var de största industriföretagen i Norrbotten statligt ägda, t ex LKAB, Norrbottens Järnverk AB (NJA, grundat 1939) och skogsföretaget AB Statens Skogsindustrier (ASSI, bildat 1941).⁵³ Det statliga ägandet blev mer aktivt genom den statsdirigerade industripolitik som introducerades under 1960-talets senare hälft. Det allmänna målet var att skapa förutsättningar för full sysselsättning och snabb ekonomisk tillväxt.⁵⁴ Ett instrument för att uppnå målen var det statliga förvaltningsbolaget Statsföretag AB. Till Statsföretagsgruppen knöts t.ex. LKAB, NJA och ASSI. Företagen expanderade under inledningen av 1970-talet till följd av de kapitalinvesteringar staten gjorde. Runt sjuttio procent av Statsföretagsgruppens totala investeringar gick under perioden 1969-1971 till LKAB, ASSI och NJA.⁵⁵ Denna investeringsvilja kulminerade mot 1970-talets mitt då Riksdagen gav klartecken till NJA att projektera ett nytt stålverk i Luleå, Stålverk 80. Stålverk 80 planerades skapa 5 000 arbetstillfällen.⁵⁶ Det långsiktiga statliga åtagandet gentemot metall- och gruvsektorn i Norrbotten stärktes även av det samtida beslutet att bygga upp Luleå Tekniska Högskola, vars utbildning och forskning fick en övergripande tonvikt mot materialvetenskap, geologi och metallurgi.⁵⁷

Även för mindre företag utvecklades speciella stöd. Norrlandsfonden blev i det här sammanhanget en ny och intressant aktör. Fonden hade bildats 1961 för att medverka till industriell förnyelse och utveckling i Norrland, framför allt i Norrbottens län, samt för att främja en vidareförädling av norrländska råvarutillgångar. Inledningsvis finansierades

---

⁵⁰ Lövgren & Gulbrandsen (1964), s. 38.

⁵¹ Törnqvist (1963).

⁵² Nationalekonomiska föreningens förhandlingar den 5 december 1963, s. 109.

⁵³ Jonsson (1987); Johansson (u.å); Alalehto (1992).

⁵⁴ Kungl. Maj:ts proposition nr 121/1969, s. 30.

⁵⁵ Henning (1974), s. 139.

⁵⁶ Proposition 1974:64.

⁵⁷ Proposition 1972:37.

fonden med vinstmedel som LKAB alternativt skulle ha tillfört statskassan. Den direkta kopplingen till avkastningen från naturtillgångarna bröts dock efter de inledande åren, varefter Norrlandsfonden fick sina anslag över statsbudgeten. Fonden utvecklades då i mer allmän riktning och kom att fokuseras mot regional- och arbetsmarknadspolitiska medel.⁵⁸

Om sextioalet innebar en kris för Norrland, var 1970-talskrisen en kris för hela den svenska industrin. Det innebar även att de regionalpolitiska stödformerna breddades ytterligare. En ambition att förnya den norrländska industristrukturen kunde nu skönjas med bland annat regionala utvecklingsfonder och utvecklingsbolag. Andra satsningar var industribyar samt forsknings- och teknikparker i anslutning till de framväxande universiteten i Luleå och Umeå.⁵⁹ Förutom att kvalificerad högre utbildning och forskning stärkte sysselsättningen i den offentliga sektorn återfanns alltså försök till utveckling av helt nya branscher som bio- och informationsteknik. De mest kraftfulla insatserna inom universitetsforskningen kom emellertid ändå att handla om teknikutveckling kopplad till gruv- och skogsbranscherna där kraftiga teknikinvesteringar dominerade krisanpassningen.

Omkring 1980 lyftes dock frågan om regionens, och främst Norrbottens, direkta kontroll över resursrätten in i den politiska dagordningen på ett skarpare sätt. Den nationella ekonomiska och sociala krisen under sjuttioalet, med problem för både NJA och LKAB, ledde till att bl.a. tjänstemän vid Länsstyrelsen i Norrbotten ifrågasatte regionalpolitikens förmåga att lösa länets problem. Istället hävdade de att problemen delvis kunde förklaras av Norrbottens svaga maktställning som perifer region inom den svenska nationalstaten. Fick Norrbotten ökat självbestämmande över näringspolitiken skulle möjligheterna att bryta stagnationen i länet vara goda. Således krävdes sådana institutionella förändringar som kunde leda till ett decentraliserat beslutsfattande inom näringspolitiken. Aktörerna i Norrbotten måste få ytterligare kontroll över sina centrala regionala tillgångar, inte minst naturtillgångarna.⁶⁰ Inom ramen för detta alternativ diskuterades även möjligheten att förvärva länets vattenkrafttillgångar från Vattenfall.⁶¹

---

⁵⁸ Bylund (1995), s. 326.

⁵⁹ Proposition 1981/82:113; Proposition 1984/85:115.

⁶⁰ Öström (1980); Länsstyrelsen i Norrbottens län (1982).

⁶¹ Ståhl (1979).

Argumenteringen hade sidor av stark överdrift, fångade av tidens ideologiska svängningar och saknade framför allt en trovärdig analys och politik för hur avkastningen skulle användas för att skapa hållbar tillväxt i regionen.⁶² Det intresse som kunde skönjas för en djup, förnyande och allsidig analys av Norrlands situation nådde heller aldrig fram till de avgörande frågorna. Intresset verkar främst vara drivet av att uttalat socialdemokratiska aktörer i Norrbotten var frustrerade över att den dåvarande borgerliga regeringen dröjde med att kompensera länet för krisen och att de etablerade kanalerna inom partiet för att snabbt påverka flödet från statsbudgeten till regionen inte längre fungerade.

Det är samtidigt viktigt att uppmärksamma att från sjuttioalet och framåt växte Norrlands befolkning åter. Den offentliga sektorn byggdes ut i Norrland och i övriga Sverige. Den klarade nu att suga upp arbetskraft från ett fortsatt rationaliserande jord- och skogsbruk och en industri under stark internationell konkurrens. Suget från Stockholm minskade samtidigt. Norrbotten nådde därför nya befolkningsrekord åren runt 1980 och det inträffade en överflyttning av befolkningens tyngdpunkt från de glesare delarna till större tätorter, i linje med vad AMS förutspått. Självständighetssträvandena i Norrbotten vid den tiden speglade därmed även en frustration över att socialdemokraternas traditionella väljarbaser i länet inom industrin minskade, tjänstenäringarna ökade, miljörörelsen vände partiet ryggen och de naturresursnäringar som skulle lägga en grund för utvecklingen av Luleå Tekniska Högskola befann sig i kris.

Efter socialdemokraternas valseger hösten 1982 ändrades den statliga näringspolitiken mot Norrbotten snabbt. Det så kallade Malmfältspaketet aviserade 4 miljarder kronor i dåtidens penningvärde till olika industristöd i Kiruna- och Gällivareområdet.⁶³ Intentionerna inom Norrbottens länsstyrelse när det gällde att nå kontroll över räntan från naturresurserna verkar därmed lagts åt sidan och de norrländska aktörerna återgick till den traditionella strategin.

5 PERIODEN 1990 TILL 2016 - EN REGION FAST I SITT SPÅR

Tio år senare var den svenska finans- och fastighetskrisen ett faktum. Expansionen av den offentliga sektorn var de facto baserad på offentlig konsumtion finansierad med

---

⁶² Denna ideologiska tonvikt avspeglade även andra arbeten i debatten om Norrlands utveckling under 1970-talet. Ett representativt exempel är Nilsson (1970).

⁶³ Proposition 1982/83:120.

internationella lån. Svenska staten hade förvisso en stark tillgångssida men långivarna tvivlade på statens vilja att nyttja tillgångarna för att betala tillbaka lån och på landets förmåga att förnya sig för att betala räntorna för lånen. Sverige hade ett antal gånger devalverat sig till ökad konkurrenskraft istället för att sänka löner varför internationella placerare åter ifrågasatte kronans värde. Den fasta växelkursen övergavs i november 1992. Globaliseringen med stark konkurrens från låglöneländer fortsatte att utmana Norrlands gamla bosättnings- och industristruktur. Sovjetunionens upplösning var däremot den helt avgörande förändringen för Norrland under nittioalet. Regionens roll som låglönealternativ var ifrågasatt redan under sjuttioalet, där exempelvis etableringen av Algots Nord betraktades som en tillfällig anhalt för textilindustrin i riktning mot lågkostnadsländerna i södra Europa. I jämförelse med lönerna i Baltikum och Polen på andra sidan Östersjön kom Norrland efter Sovjets upplösning slutligen definitivt att framstå som dyrt, på nedgång och långt borta. Norrlands position försämrades även när bättre kommunikationer innebar att regionens absoluta konkurrenskraft och allmänna attraktivitet blev av större betydelse för förmågan att dra till sig kapital, människor och andra tillgångar än dess tidigare komparativa fördelar inom nationen när det gällde produktion baserad på skog, mineraler och energi.

Flödet av statliga medel som länge varit så centralt i den regionala utvecklingsstrategin begränsades dessutom på flera plan. Med det så kallade ”andra kalla kriget” under perioden 1979-1991 hade det nordliga rummet blivit allt viktigare för stormakterna, varför försvaret i Norrland byggdes ut.⁶⁴ Men de militära förbanden i regionen skars drastiskt ner när det sovjetiska hotet reducerades. Sollefteå, Östersund, Härnösand och Kiruna försvann som garnisonsorter, samtidigt som kompensationsåtgärder i form av utlokaliseringar av myndigheter ofta blev tillfälliga. Militära installationer som bara några år tidigare uppfattats som strategiskt oundgängliga, exempelvis Hemsö fästning, Holmögadd och Bodens fästning, avvecklades.

På de finansiella marknaderna skapade finanskrisen en ny riskmedvetenhet. Den generösa bostadspolitiken avvecklades och frågan om de mindre orternas förmåga att klara konkurrensen med växande storstäder ställdes på sin spets. Bankerna tvekade allt mer att ge krediter till små och medelstora företag i Norrlands inland, det vill säga företag utanför de större stadsregionerna och skidorterna. Företagen ansågs sakna tillgångar med trovärdig

---

⁶⁴ Jaklin (2010).

alternativ användning, de kunde inte ställas som säkerhet för krediter. Motsvarande utveckling skedde när det gällde bostadslån.

De underliggande förutsättningarna för Norrland förändrades således fundamentalt under perioden 1960-1990. De försämrade förutsättningarna märktes främst i skogsbygden och gruvorterna medan kuststäderna och fjällen fortfarande klarade sig relativt väl. Totalt sett doldes problemen däremot av att befolkningen hade växt från sjuttioalet till följd av satsningen på offentliga arbeten. Under finanskrisen runt 1995 nådde således även Västerbotten ett nytt befolkningsrekord.

Finanskrisen blottade däremot till sist den försvagning av regionens konkurrensförutsättningar som den positiva befolkningsutvecklingen baserats på. Under nittioalet minskade Norrlands befolkning åter avsevärt. Tappet var nu större än under sextioalet. Trots det föll regionens strategi tillbaka till åtgärder med lång tradition i norrländsk utvecklingspolitik. Åtgärder som redan under sextioalet visat sig inte ta fasta på det fundamentala strukturproblem som det innebär för en råvarurik region att sakna starka städer. En ny generation av politiker, framförallt inom Socialdemokratin och Centerpartiet, utvecklade återigen tillsammans med företrädare för ”basindustrin” den argumentation som redan Norrlandskommittén för första gången formulerade i slutet av fyrtioalet. Naturresursexporten sägs ge motiv för satsningar på infrastruktur medan transportbidraget och det kommunala utjämningsystemet ses över. ”Är Norrland närande eller tärande?” hade Norrlandskommittén frågat retoriskt.⁶⁵ Denna fråga har återkommande varit basen för de norrländska aktörer som har framhållit Norrlands betydande sociala och ekonomiska potential som argument för en statlig Norrlandspolitik. Norrlandsfonden tillfördes under 1990-talet nya medel samtidigt som andra strukturer till stöd för företagande utvecklades. Senare, år 2010, infördes ett nytt liknande instrument med grundandet av det statliga riskkapitalbolaget Inlandsinnovation AB. Den borgerliga regeringen inrättade på initiativ från Centerpartiet Inlandsinnovation för att finansiera investeringar privata banker inte vill ge krediter.⁶⁶

---

⁶⁵ SOU 1949:1, s. 22.

⁶⁶ Näringsdepartementet, pressmeddelande 2010-12-09, ”Regeringen bildar Inlandsinnovation AB med huvudkontor i Östersund”.

Likheterna med de regionalpolitiska stöden under 1960- och 70-talen är uppenbara. Mönstret från den perioden har även upprepats i samband med beslutsprocesser om statliga infrastrukturinvesteringar, där Botniabanan är det tydligaste exemplet. I beslutsprocessen om Botniabanan argumenterade en traditionell intressegrupp bestående av kommuner, länsstyrelse och industriföretag för banans betydelse för godstransporterna. Samtidigt framhöll en annan grupp bestående av landstings- och kommunpolitiker samt ledande universitetsföreträdare betydelsen av en järnväg för att skapa en större pendlingsbaserad befolkningsagglomeration i Norrland. Tanken var således inte att någon stad i Norrland skulle växa och förtätas. Tvärtom, bosättningsmönstret skulle bevaras. Skillnaden var endast att fler skulle pendla. I diskussionen om Botniabanans ställdes även den gemensamma oviljan hos regionens olika eliter och intressegrupper att analysera den regionala resurshanteringens fundamenta i öppen dager. Främst kom det till uttryck i avvisandet av samhällsekonomiska kostnads-intäktsanalyser.

Samhällsekonomiska kostnads-intäktsanalyser används sedan sjuttioalet vid beslut om transportinvesteringar i Sverige. Sådana kalkyler var inget naturresurselitens rent-seeking drivna investeringsprogram tidigare hade befattat sig med. Under 1996 granskade en statlig utredning de kalkyler de norrländska intressegrupperna till sist tvingats presentera om Botniabanans lönsamhet. Utredningen hävdade att Botniabanans lönsamhet var svag och inte skulle klara konkurrensen med andra nationella investeringar. Intressegruppen kring Botniabanan hävdade dock att investeringen under goda förutsättningar skulle kunna bära sina kostnader. Investeringen ställdes dock aldrig i praktiken mot alternativa användningar av resurserna i andra utvecklingsprojekt inom Norrland. Opinionsbildningen och lobbyarbetet för Botniabanan var sedan framgångsrik. Riksdagen fattade beslut om Botniabanan 1996, inte som en infrastrukturinvestering i konkurrens med andra investeringar, utan som regionalpolitisk satsning.⁶⁷

Ytterligare en strukturell förändring som bemöttes med traditionell norrländsk strategi var Sveriges inträde i Europeiska Unionen (EU) år 1995. Norrland röstade i folkomröstningen tydligt nej till EU. Men genom inträdet öppnades en ny arena för de aktörer i Norrland som i och för sig argumenterat mot ett EU medlemskap, men där man i och med inträdet kunde gå runt det nationella beslutsmonopol som alltmer hade fokuserat på Mälardalens utveckling

---

⁶⁷ Andersson (2004).

i en omgivning där Norrland inte ville förnyas, Göteborg var fast i en struktur runt fordonsindustrin och Malmö hade fullt upp med att hantera debatten om och beslutet att bygga Öresundsbron. Regionerna var däremot politiskt viktiga för EU som aktivt ville reducera nationalstaternas barriärer inom EU. Begreppet ”regionernas Europa” myntades.⁶⁸ De norrländska politikerna började snart agera relativt aktivt inom det EU, som norrlänningen i gemen var uttalat skeptiska till, på samma sätt som de hanterat relationen till nationalstaten - genom att bilda lobbygrupper i den nya EU-kontexten. *North Sweden European Office* inrättades i Bryssel och med tiden kom den nya intressegruppen ”Europaforum Norra Sverige” att etableras. Norrlands politiker kunde här enas runt den gamla strategin att öka resursöverföringen via stats- och nu även EU-budgeten till Norrland. De resurser Sverige, bland annat genom beskattningen av vattenkraften, tillförde EU skulle återföras till Norrland. Det var ett arbete i politiska strukturer för omfördelning av skattemedel, något som regionens aktörer hade lång erfarenhet av.

Samtidigt var man tvungna att tillbakavisa en allt oftare återkommande kritik från Stockholm av bidrag och transfereringar till Norrland på temat ”Norrland är tärande”. Exempelvis genomfördes två statliga utredningar om regionala resursöverföringar inom statsbudgeten i samband med 1990 års regionalpolitiska beslut. Utredningarna, av deskriptiv karaktär, visade däremot att Norrland de facto var nettomottagare inom flera av de statliga transfereringssystemen.⁶⁹ Sådana fakta var uppenbart känsliga för de norrländska politikerna och motargument hämtades från den traditionella begreppsarsenalen. Norrländska opinionsbildare framhöll att Norrland lämnade ett positivt ”nettoexportvärde” till den svenska ekonomin. Nettoexportvärdet som explicit begrepp i den regionalpolitiska debatten introducerades av länsstyrelserna i de fem nordligaste länen via lobbyorganisationen ”Norrlandsförbundet” för att legitimera nivån på de offentliga transfereringarna till Norrland. Genom argumentationen ville man visa att Norrlands bidrag till den svenska ekonomin genom de naturresurser regionen exporterade var avsevärt större än regionen tog emot i form av statliga medel.⁷⁰

---

⁶⁸ Törnqvist (1993).

⁶⁹ SOU 1989:65; Ds 1990:74.

⁷⁰ Nettoexportvärdet beräknades av konsultföretaget Infraplan AB, som från och med början av 1990-talet fungerade som den huvudsakliga externa rådgivaren åt norrländska intressegrupper som länsstyrelserna och Norrlandsförbundet. Beräkningsmetoden var dock så oklar att försök att införa det i SCB:s regionalräkenskaper aldrig nådde framgång.

Något förenklat beräknades nettoexportvärdet som värdet av exporten av naturtillgångar som skog, malm och vattenkraft minus kostnaden för industrins förbrukning av dessa varor. Till det lades värdet av exporten av vattenkraft baserad på ett pris bestämt av inhemska substitut eller import av ett annat energislag. Priset sattes till 30 öre per kilowattimme, avsevärt högre än priset för en kilowattimme vid ett vattenkraftverk.⁷¹ Problemet var att det nettoexportvärde man erhöll på mellan 50-60 miljarder inte omfattade övrig import av tjänster och varor till Norrland. Hur den egentliga balansräkningen för regionen såg ut presenterades aldrig. Kritiker påpekade att beräkningarna endast visade att Norrland hade en kapitaltung industri med låg förädlingsgrad och begränsad hemmamarknad.

Regionens företrädare använde även andra data selektivt. Indikatorer som bruttoregionalprodukt (BRP) per sysselsatt, där den kapitaltunga högeffektiva industrin i Norrbotten och Västernorrland ligger högt vid en nationell jämförelse, användes när det passade för att framhålla Norrlands positiva utveckling relativt övriga Sverige.⁷² Dock utan att den negativa befolkningsutveckling som följde på industrins rationaliseringar berördes. Samtidigt kunde relativt låga produktivitetsvärden i Västerbottens och Jämtlands mer tjänsteintensiva näringsliv tolkas som att det även inom Norrland fanns en ”närande” naturresursdel som försörjde ”tärande” stadsmiljöer. Den regionala strategin var i första hand inriktad på att upprätthålla de politikområden man tidigare etablerat. Ambitionen var att behålla storleken på den offentliga sektorn och på transfereringarna samt att öka transportkapaciteten i Norrland för ”basindustrins” export. En export som var central för att ge legitimitet i argumentationen för en stark offentlig sektor.

Men även globaliseringen av industri- och kapitalmarknaderna fortsatte, finska skogsföretag förvärvade enheter som tillhörde MoDo och ASSI. Svenskt Stål AB (SSAB) privatiserades. SSAB var en statlig koncern av krisdrabbade stålföretag, som NJA i Luleå.⁷³ Det internationella ägandet inom naturresursindustrin i Norrland förstärktes av de höga råvarupriserna i ”superkonjunkturen” och en avreglering av naturresursnäringarna. Resultatet har varit blandat, ”superkonjunkturen” visade sig inte var så uthållig som många av basindustrins företrädare fått för sig och liksom under förra sekelskiftet har eliterna fått erfara riskerna med investeringar i naturresurser. Satsningar har samtidigt drivits på av

---

⁷¹ Norrlandsförbundet (2004).

⁷² Eriksson, (2011), s. 12f.

⁷³ Jonsson (2009).

lokala politiker som sett möjligheter till snabba jobb och kommunala skatteintäkter. I allmänhet har sådana förväntade effekterna dock uteblivit. Det tydligaste exemplet är gruvbolaget Northland Resources konkurs 2014. Konkursen ledde till att pågående och planerad verksamhet vid en gruva i Kaunisvaara utanför Pajala lades ned med ödesdigra konsekvenser för underleverantörer, anställda och många mindre aktieägare.⁷⁴ Återigen exponerades lokala och regionala aktörer för riskerna med ett ensidigt beroende av naturresurssektorn. I samband med Northland Resources konkurs uppenbarades att inte bara Pajala kommun utan även länsstyrelse och landsting i Norrbottens län hade satsat hela sin utvecklingsstrategi och arbetat i lagstiftningens gränstrakter för att utveckla gruvsektorn, utan genomtänkt konsekvens- och riskanalys.⁷⁵

Trots att röntan från naturresurserna lämnar Norrland, har regionens politiker och tjänstemän alltså inte kunnat byta utvecklingsspår och prioritera den attraktivitet och de lokaliseringsfördelar som krävts för att dra till sig människor och nya tillgångar. Detta medförde i sin tur att Norrland fortsatte att tappa kontrollen över tillgångar man haft komparativa fördelar inom samtidigt som en i relation till övriga Sverige nu åter stagnerande norrländsk befolkning fortsatte att söka sig mot större städer i söder.

Det fanns endast ett tydligt undantag från denna generella norrländska utveckling. Under efterkrigstiden har Umeås utveckling uppvisat en alternativ utvecklingsbana i förhållande till andra städer i Norrland. De städer som växte fram i Norrland efter 1850 som Sundsvall, Örnsköldsvik, Skellefteå, Kiruna, Luleå var ofta centra för naturresursutvinning och tillhörande spirande industriell verksamhet. Som följd av detta stagnerade städerna förr eller senare.

Under sjuttioalets decentraliserande regionalpolitik, där politiker och beslutsfattare var negativa till större storstadsalternativ i regionen baserade på agglomerationsfördelar, slutade också Norrlands tätorter i princip helt att växa. Umeå var undantaget. Staden hade under hela 1900-talet vuxit från en mycket liten position efter stadsbranden 1888. Under sjuttioalet passerades Skellefteå och vid ingången av 2000-talet var Umeå största kommunen i Norrland. Umeå har också i stora drag en annorlunda historia än flertalet norrlandsstäder genom att staden kombinerade ett antal alternativa influenser i förhållande

---

⁷⁴ Lundin (2015).

⁷⁵ Forsberg (2015).

till naturresursmentaliteten. Även före universitetets tillkomst 1959 präglade intellektuella grupper stadslivet, och under efterkrigstiden kom den kommunala politiken i allt större utsträckning att påverkas av aktörer som musiker, konstnärer och akademiker vilka framhöll det urbana livet, kulturen och befolkningens betydelse för tillväxten i Norrland. Utvecklingen kulminerade 2010 när Umeå utnämndes till 2014 års europeiska kulturhuvudstad.

Om Umeås utveckling är fortsatt hållbar i en omgivning av alltmer sviktande norrländska städer, allt attraktivare storstäder i söder och inre restriktioner är dock osäkert. I de södra delarna av det traditionella Norrland har Gävles olika aktörer inom politik och media emellertid blivit medvetna om sin alltmer fördelaktiga position i förhållande till ett växande Stockholm och Mälardalen.⁷⁶ Med den av infrastrukturförstärkningar pågående integrationen av södra Gävleborg (i princip landskapet Gästrikland) i Storstockholm förefaller det etableras en tröskel mellan Gävle med omland och Hälsingland-Härjedalen-Medelpad. Därigenom kan Gävle glida ur en traditionell ”norrländsk utvecklingsbana” för att övergå i en ”stor-urban utvecklingsbana” tillsammans med andra orter i Mälardalen såsom Uppsala, Strängnäs, Västerås och Nyköping.

6 NORRLANDSPOLITIK 1850 TILL 2016 - SAMMANFATTNING OCH ANALYS

Även om den politiska lösningen på hanteringen av avkastningen från de norrländska naturresurserna utformades under 1940-talet, hade den sin bakgrund i utvecklingen under den norrländska industrialiseringen efter 1850. En slutsats är därmed att Norrlands situation i dag inte huvudsakligen kan ses som ett faktiskt resultat av en utplundring av Norrlands naturresurser med entydigt koloniala förtecken, men att denna tolkning av den historiska utvecklingen haft avgörande politiska konsekvenser. I verkligheten har en viktig faktor istället varit att norrländsk basindustri antingen mött vikande efterfrågan på världsmarknaden eller industrins ägare haft svårt att hantera det kapital som ackumulerats under perioder med goda vinster. Den inledande industrialiseringen åtföljdes inte av en uthållig stadsutveckling med ett starkt regionalt system för kapitalbildning bestående av banker och andra finansiella institutioner. Detta har i sin tur lett till att tillgångar raderats ut eller att ägandet hamnat utanför regionen. I mångt och mycket har utvecklingen följt de

---

⁷⁶ Nyström (2014); Nyström (2016).

farhågor Douglass North framförde i sina resonemang kring exportbasteorin. Det norrländska "caset" har dock följt en egen mer utdragen bana där den offentliga sektorn spelat en betydande roll.

Den Norrlandspolitik som utvecklades efter Norrlandskommitténs betänkande år 1949 kan betraktas som en kompensation för oförmågan hos företagare och politiker i Norrlands eliter att uthålligt transformera förmögenheter baserade på resursräntor till nya och diversifierade verksamheter i starka urbana strukturer. Regionens politiska strategi har istället varit inriktad på att genom offentliga satsningar och transfereringar återföra räntan från naturresurserna till regionen med så begränsad påverkan på lokaliseringsmönstret som möjligt. Det vill säga räntan har använts till att säkra väljarbasen för de politiska eliternas strukturer i allians med den naturresursintensiva basindustrins företrädare och ägare.

Norrländska offentliga aktörer i allians med naturresursorienterade privata och statliga aktörer har därigenom understött en serie av offentliga program som omfattat allt från offentliga tjänster, subventioner till företagande eller avancerad forskning om bioteknik eller informations- och kommunikationsteknologi. När utvecklingskraften hos ett sådant program runnit ut, har det avlösts av nya program.

Den norrländska utvecklingsstrategin uppvisar därigenom tydliga paradoxer. Å ena sidan har det funnits ett starkt intresse av att understödja basindustrin genom politisk mobilisering för att bland annat åstadkomma statliga transportinvesteringar. Med få undantag har också regionens självbild formats av en positiv syn på basindustrins konkurrenskraft. Å andra sidan har behovet av en utökad Norrlandspolitik motiverats av det faktum att det ägande och den kapitalbildning som naturresursproduktionen medfört skapat problem för regionen. Det har därigenom uppstått en hybridliknande utvecklingsmodell. I denna modell har basindustrins direkta länkar till regionens ekonomi blivit relativt svaga. Samtidigt har mycket kraftiga utvecklingsideologiska länkar etablerats som kopplat samman exporten av naturresurser med utvecklingen i regionens offentliga sektor i bred bemärkelse. Exportbasmodellens naturresursbaserade flöden ut ur regionen har fått motivera ett omvänt resursflöde in i regionens offentliga sektor. Två sektorer som i betydande delar reellt sett är oberoende av varandra, men som ideologiskt behöver varandra.

Denna ömsesidighet kan förklara varför de regionala aktörerna fortsätter att understödja en sektor som trots att den benämns som ”basindustri” i hög grad är frikopplad från regionen, förutom själva lokaliseringen av naturresurserna, vissa teknikkluster och en nuförtiden relativt begränsad funktion som arbetsgivare. Ibland har även den koppling som skapats mellan staten och Norrland på detta sätt förstärkts av försvarspolitiska motiv då försvaret fått expandera som följd av en ökad hotbild från Sovjetunionen/Ryssland.

Utifrån ett teoretiskt perspektiv är detta agerande tydligt kopplat till det *rent-seeking*-beteende Krueger beskrivit. Utvecklingen under 1990-talet visar också hur institutionaliserad politiken gentemot Norrland blivit. Även om en annan urbant orienterad politik skulle varit mer effektiv under såväl de tidigare som de nya förutsättningarna, valde de norrländska aktörerna att så långt som möjligt hålla kvar vid de tankebanor, program och stöd som etablerades redan under efterkrigstiden, något som är en tydlig indikation på ”naturresursernas förbannelse”. Ett sådant beteende anknyter även till begreppet ”stigberoende” så som det tillämpats inom nyinstitutionell teori. Enligt denna teori kan institutioner som exempelvis formas inom regionalpolitik eller transportpolitik låsa aktörerna i sådan grad att det blir svårt att utarbeta konkurrerande alternativ, även om de är effektivare.⁷⁷ Detta har även påverkat nationella beslutsfattare som tilldelat Norrland den rollen i såväl den nationella som den internationella arbetsdelningen. Alliansen mellan dessa grupper har därigenom skapat såväl informella som formella institutioner och strukturer, vilket motverkat alternativa utvecklingsstrategier.⁷⁸

Efter 1960-talet har Umeå alltså intagit en allt starkare position i Norrland utifrån en mer urbant orienterad utvecklingsstrategi. Denna utveckling har sina rötter i Umeås 1900-talshistoria som i flera avseenden avviker från övriga norrlandsstäders historia. Istället för att enbart vila på naturresurstillgångar har Umeå etablerat en starkare position för att konsolidera sitt endogena kapital. Detta kapital omfattar då inte bara human-, kunskaps- samt kulturkapital, utan även i tilltagande grad fastighetstillgångar. Fortfarande är dock stadens privata ekonomi för liten för att inte påverkas av storleken på det offentliga resursflödet från nationalstaten. Det återstår således att se i vilken utsträckning detta försök till utbrytning ur ”naturresursernas förbannelse” är hållbar och kan spridas till andra delar av Norrland.

---

⁷⁷ North (1993), s. 207.

⁷⁸ Eriksson (2010), s. 45.

7 REFERENSER

- Alalehto, Tage (1992), *Teknik och konflikt. LKAB 1946-1987*, Diss. Umeå Universitet, Sociologiska institutionen, Umeå.
- Albinsson, Göran m fl (1964), *Norrländska framtidsperspektiv*, Sundsvallsbanken, Stockholm.
- Andersson, Fredrik (2004), *Mot framtiden på gamla spår? Regionala intressegrupper och beslutsprocesser kring kustjärnvägarna i Norrland under 1900-talet*, Diss., Umeå Universitet, Institutionen för ekonomisk historia, Umeå.
- Andersson-Skog, Lena (2001,a), "Compensating the Periphery: Railway Policy and Regional Interest Groups in Northern Sweden", i Lars Magnusson & Jan Ottosson (red), *The State, Regulation and the Economy – An Historical Perspective*, ss. 126-147, Edward Elgar, Cheltenham.
- Andersson-Skog, Lena (2001,b), "Från hieroglyfer till @. Harold. A. Innis i informationssamhällets skugga", *Historisk Tidskrift* 121(1): ss. 193-219.
- Auty, Richard M. (2001), *Resource Abundance and Economic Development*, Oxford University Press, Oxford.
- Bergquist, Ann-Kristin (2007), *Guld och gröna skogar? Miljöanpassningen av Rönnskärsverken 1960-2000*, Diss., Umeå Universitet, Institutionen för ekonomisk historia, Umeå.
- Bylund, Erik. (1995), "Norrlandsfonden", i *Norrländsk uppslagsbok*, band 3, under redaktion av Lars-Erik Edlund, Bra Böcker, Höganäs.
- Bäcklund, Dan (1997), "Hur staden fick sina muskler. Näringslivet efter 1945", i Lars-Göran Tedebrand (red) *Sundsvalls historia*, del II, ss. 66-100, Stadshistoriska kommittén, Sundsvall.
- Centrum för Näringslivshistoria, "Historien om Skandia", <http://skandiahistoria.se/ursprunget1/skandiagruppen/>, [2016-01-20].
- CERUM (2011), *Hållbar regional utveckling i Västerbotten. En sammanfattning av resultat från ACANALYS*, Centrum för Regionalvetenskap, Umeå Universitet, Umeå.
- Ds 1990:74, *Geografin i den ekonomiska politiken*, Allmänna förlaget, Stockholm.
- Dyverfeldt, Göran (1974), *Norrbottnisk sågverksindustri 1900-1925. AB Ytterstförs-Munksund och dess föregångare*, Diss., Uppsala Universitet, Ekonomisk-historiska institutionen, Uppsala.
- Eriksson, Martin (2009), *Trafikpolitik och regional omvandling. Beslutsprocesserna om isbrytningen längs Norrlandskusten 1940-1975*, Diss., Umeå Universitet, Institutionen för ekonomisk historia, Umeå.
- Eriksson, Martin (2010), *Synen på befolkning och försörjning i Norrland 1940-1975. En översikt av forskning och samhällsdebatt*, Centrum för Regionalvetenskap, Umeå Universitet, Umeå.
- Eriksson, Martin (2011), *Norrländska utvecklingsstrategier under nya förutsättningar för tillväxt och beslutsfattande 1990-2010. Förstudie*, Centrum för Regionalvetenskap, Umeå Universitet, Umeå.
- Eriksson, Martin & Pettersson, Thomas (2012), "Adapting to liberalization: government procurement of interregional passenger transports in Sweden, 1989–2008", *Journal of Transport Geography*, 2012 (September): ss. 182-188.
- Forsberg, Birgitta (2015), "Northland – en vansinnesfärd mot avgrunden", *Dagens Nyheter* 2015-10-08.
- Fridlund, Mats. (1999), *Den gemensamma utvecklingen. Staten, storföretaget och samarbetet kring den svenska elkrafttekniken*. Symposium, Eslöv.

- Gillberg, Jan (1963), *Norrlands framtid – avfolkning eller utveckling*, Norrlandsförbundet, Sundsvall.
- Glete, Jan (1987), *Ägande och industriell omvandling. Ägargrupper, skogsindustri, verkstadsindustri 1850-1950*, SNS förlag, Stockholm.
- Glete, Jan (1994), *Nätverk i näringslivet. Ägande och industriell omvandling i det mogna industrisamhället*, SNS förlag, Stockholm.
- Gylfason, Thorvaldur (2001), "Natural Resources, education and economic development", *European Economic Review* 45 (4-6): ss. 847-859.
- Hansson, Staffan (1994), *Porjus: en vision för industriell utveckling i Norrland*, Diss., Luleå Tekniska Högskola, Luleå.
- Henning, Martin, Enflo, Kerstin & Andersson, Fredrik N.G (2011), "Trends and cycles in economic growth: how spatial differences shaped the Swedish growth experience from 1860-2009", *Explorations in Economic History* 48 (4): ss. 538-555.
- Henning, Roger (1974), *Staten som företagare. En studie av Statsföretag AB:s mål, organisation och effektivitet*, Diss., Uppsala Universitet, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala.
- Hildebrand, Karl Gustaf (1971), *I omvandlingens tjänst. Svenska Handelsbanken 1871-1955*, Svenska Handelsbanken, Stockholm.
- Holmström, Per (1988), *Bruksmakt och maktbruk. Robertsfors AB 1897-1968*, Diss., Umeå Universitet, Institutionen för ekonomisk historia, Umeå.
- Innis, Harold A. (1923), *A History of the Canadian Pacific Railway*, King & Son, London.
- Innis, Harold A. (1956), *Essays in Canadian Economic History*, Canadian University Paperbacks, Toronto.
- Innis, Harold A. (1970), *The Fur Trade in Canada. An Introduction to Canadian Economic History*, University of Toronto Press, Toronto.
- Jaklin, Asbjørn (2010), *Isfront. Kalla kriget i norr*, Forum, Stockholm.
- Johansson, Jörgen (1991), *Offentligt och privat i regionalpolitiken*, Diss., Lunds Universitet, Statsvetenskapliga Institutionen, Lund.
- Johansson, Sten (u.å.), "Striden om ASSI. En studie av den statliga företagsamheten inom skogsindustrin fram till år 1960", Opublicerad licentiatuppsats, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala Universitet, Uppsala.
- Jonsson, Bo (1969), *Staten och malmfälten. En studie i svensk malmfältpolitik omkring sekelskiftet*, Diss., Uppsala Universitet, Statsvetenskapliga institutionen, Uppsala.
- Jonsson, Sverker (1987). *NJA – stålverket i norr. Förhistoria, bildande och första år*, Norrbottens Museum, Luleå.
- Jonsson, Sverker (2009), *Skuta på stormigt hav. SSAB under tre decennier*, Jernkontoret, Stockholm.
- Krueger, Anne O. (1974), "The Political Economy of the Rent-Seeking Society", *American Economic Review*, Vol. 64, No. 3: ss. 291-303.
- Kungl. Maj:ts proposition nr 127/1952.
- Kungl. Maj:ts proposition nr 185/1964.
- Kungl. Maj:ts proposition nr 121/1969.
- Lundgren, Nils-Gustav (1979), "Vilseledande teorier i Norrlandsdebatten", *Ekonomisk Debatt* 5(8): ss. 557-561.
- Lundgren, Nils-Gustav (1984), *Skog för export. Skogsarbete, teknik och försörjning i Lule älvadal 1870-1970*, Diss., Umeå Universitet, Institutionen för ekonomisk historia, Umeå.
- Lundgren, Nils-Gustav (2011), "Norrbotten frontier: forestry work, technology and incomes", i Hans Antonsson & Ulf Jansson (red), *Agriculture and forestry in Sweden since 1900. Geographical and historical studies*, ss. 354-371. KSLA, Stockholm.

- Lundin, Kim, (2015), "Skuldberg efter gruva. Största konkursen sedan Kreugerkraschen", *Dagens Industri* 15 mars 2015.
- Länsstyrelsen i Norrbottens län (1982), *Regional kapitalbildning – en utvecklingsresurs för Norrbottens län*, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Luleå.
- Lövgren, Esse & Gulbrandsen, Odd (1964), "Norrländska befolkningsprognoser", i Albinsson, Göran m fl (1964), *Norrländska framtidsperspektiv*, ss. 21-38, Sundsvallsbanken, Stockholm 1964.
- Nationalekonomiska föreningens förhandlingar den 5 december 1963.
- Nilsson, Macke (1970), *Sveket mot Norrland: en pamflett*, Verdandi, Uppsala.
- Norrlandsförbundet (2004), *Norrland förstärker Sverige – En studie av Norrlandslänens betydelse för Sveriges ekonomi*, Norrlandsförbundet, Sundsvall.
- North, Douglass C. (1955), "Location Theory and Regional Economic Growth", *The Journal of Political Economy* 63 (3): 243-258.
- North, Douglass C. (1966), *The Economic Growth of the United States 1790-1860*, Norton, New York.
- North, Douglass C. (1993), *Institutionerna, tillväxten och välståndet*, SNS förlag, Stockholm.
- Nyström, David (2014), "Hoppa på tåget söderut", *Gefle Dagblad* 8 oktober 2014.
- Nyström, David (2016), "Inte Gävles sak att hjälpa Ockelbo", *Gefle Dagblad* 14 januari 2016.
- Nyström, Maurits (1982), *Norrlands ekonomi i stöpsleven. Ekonomisk expansion, stapelvaruproduktion och maritima näringar 1760-1812*, Diss., Umeå Universitet, Institutionen för ekonomisk historia, Umeå.
- Näringsdepartementet, pressmeddelande 2010-12-09, "Regeringen bildar Inlandsinnovation AB med huvudkontor i Östersund".
- Olsson Spjut, Fredrik (2010), *BRP i Norr – utveckling och trender. Bruttoregionproduktens utveckling i Norrlandslänen 1968-2007*, Centrum för Regionalvetenskap, Umeå Universitet, Umeå.
- Oredsson, S. (1969), *Järnvägarna och det allmänna: svensk järnvägspolitik fram till 1890*, Diss., Lunds Universitet, Historiska institutionen, Lund.
- Proposition 1972:37.
- Proposition 1974:64.
- Proposition 1981/82:113.
- Proposition 1982/83:120.
- Proposition 1984/85:115.
- Sachs, Jeffrey & Warner, Andrew (1995), "Natural resource abundance and economic growth", *NBER working paper* no. 5398, NBER, Cambridge.
- Sandberg, Peter (2014,a), "Distributionssektorn i ett förändrat urbant landskap", i Mats Larsson (red), *Det svenska näringslivets historia 1864-2014*, ss. 548-559, Centrum för Näringslivshistoria, Stockholm.
- Sandberg, Peter (2014,b), "Stabilitet och förnyelse i näringslivets ägarstrukturer", i Mats Larsson (red), *Det svenska näringslivets historia 1864-2014*, ss. 560-583, Centrum för Näringslivshistoria, Stockholm.
- Ståhl, Ingemar (1979), *Norrbottens vattenkraft och industriella struktur: ett diskussionsinlägg*, Länsstyrelsen i Norrbottens län, Luleå.
- SOU 1949:1, *Norrlandskommitténs principbetänkande del 1: Norrländska utvecklingslinjer*, Esselte AB, Stockholm,
- SOU 1989:65, *Staten i geografin: underlagsmaterial från 1987 års regionalpolitiska kommitté*, Allmänna förlaget, Stockholm.

- Söderlind, Åke (1963), *Frågetecknen i norr*, Sveriges Radio, Stockholm.
- Törnqvist, Gunnar (1963), *Studier i industrilokalisering*, Diss., Stockholms Universitet, Geografiska institutionen, Stockholm. Även publicerad i SOU 1963:49.
- Törnqvist, Gunnar (1993), *Sverige i nätverkens Europa. Gränsöverskridandets former och villkor*, SNS förlag, Stockholm.
- Utterström, Gustaf (1979), ”SCA 1929-1954. Från tillkomst till fusion”, i Gustaf Utterström (red), *SCA 50 år. Studier kring ett storföretag och dess föregångare*, ss. 9-142, SCA, Sundsvall.
- Vedung, Evert (2001), *Vattenkraften, staten och de politiska partierna*, Nya Doxa, Nora.
- Viklund, Roine (2012), *Riksgränsbanans elektrifiering. Stat och företag i samverkan 1910-1917*, Diss., Luleå Tekniska Universitet, Institutionen för ekonomi, teknik och samhälle, Luleå.
- Watkins, Melville H. (1963), “A Staple Theory of Economic Growth”, *Canadian Journal of Economics and Political Science* 29 (2): ss. 141-158.
- Westin, Lars (2006), ”Trading Natural Resources for Public Grants. Development Rhetoric, Image, and Social Capital in North Sweden”, i Katushisa Ito, Hans Westlund, Kiyoshi Kobayashi & Tsuyoshi Hatori (red), *Social Capital and Development Trends in Rural Areas*, volume 2, ss. 71-83, MARG, Kyoto.
- Westin, Lars (2008), “Social Capital and Urban Growth within an Urban System”, i Kiyoshi Kobayashi, Lars Westin & Hans Westlund (red), *Social Capital and Development Trends in Rural Areas*, volume 3, ss. 99-110, CERUM/MARG, Umeå.
- Westin, Lars (2015), [recension av] Elmhorn, Camilla, Från hot till löfte. Stockholms ekonomiska omvandling 1945-2010, *Historisk Tidskrift* 135(1): ss. 176-177.
- Westin, Lars & Olsson Spjut, Fredrik (2009), “Forskningen i Norrland om Norrlands ekonomi. Några synpunkter”, i Lars-Erik Edlund (red), *Thule* 2009, s. 223-243, Kungliga Skytteanska Samfundet, Umeå.
- Westin, Lars & Sörensson, Robert (2006), *Rapport om Norrlands tillväxt. En analys av perioden 1993 till 2002*, Länsstyrelsen i Gävleborgs län, Gävle.
- Öström, Kjell (1980), *Blandekonomi, statskapitalism eller militant regionalism. Hur ska vi egentligen ha det i Norrbotten under 1980-talet*, Skrivarförlaget, Luleå.

Centrum för regionalvetenskap vid Umeå universitet, CERUM, har till uppgift att initiera och genomföra forskning om regional utveckling, bedriva flervetenskapliga forskningsprojekt samt sprida forskningens resultat till skilda samhällsorganisationer. Forskningsprojekten sker i interaktion med de många vetenskapliga discipliner som berör det regionalvetenskapliga forskningsfältet.

Publikationer i serien CERUM Working Paper är arbetsrapporter som, efter omarbetning, är avsedda för framtida publicering i andra sammanhang.

CERUM

Centrum för regionalvetenskap

901 87 Umeå

Tel: 090-786 50 00

E-post: regional.science@cerum.umu.se

www.cerum.umu.se